

● تحلیل‌ها و گزارش‌ها

همکاری‌های بین‌المللی محیط زیست از استکهلم

تا ژوهانسبورگ (۱۹۷۲-۲۰۰۲)

امنیت بین‌المللی مطرح است، لذا هر نوع ضعف و کم توجهی به این امر، لطمات جبران ناپذیری را برای دولت‌ها به دنبال خواهد داشت. مطلب حاضر تحت عنوان "همکاری‌های بین‌المللی محیط زیست از استکهلم تا ژوهانسبورگ" سیاست‌های جهانی محیط زیست و تحولات مربوط به آن را از سال ۱۹۷۲ میلادی هم‌زمان با تأسیس برنامه محیط زیست ملل متحد "UNEP" و طرح جدی موضوع محیط زیست در سطح بین‌المللی تا به امروز مورد بررسی کلی قرار داده و در مورد نشست سران کشورهای جهان در

در سال‌های اخیر محیط زیست و چالش‌های پیرامون آن یکی از موضوعات مهم مطرح در حوزه روابط بین‌الملل بوده و تهیه، تدوین و تقویت سیاست جهانی محیط زیست به ویژه بعد از دهه ۱۹۷۰ میلادی بخش عمده‌ای از فعالیت سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای را به خود اختصاص داده است. در همین راستا در طول سالیان گذشته اجلاس و کنفرانس‌های بسیار زیادی در سطوح مختلف برای بررسی مسایل مربوط به محیط زیست برگزار و کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های متعدد بین‌المللی و منطقه‌ای تهیه و تدوین گردیده که همگی بیانگر اهمیت فوق‌العاده موضوع محیط زیست است.^۱

در حال حاضر مسأله محیط زیست بخش مهمی از منافع ملی کشورها را تشکیل داده و امنیت زیست محیطی در زمره مسائل

۱. تا به امروز بیش از ۵۰۰ معاهده و موافقت‌نامه بین‌المللی در زمینه موضوع محیط زیست منعقد گردیده که حدود ۶۰ درصد از این تعداد (۳۰۲ معاهده و موافقت‌نامه) بعد از برگزاری کنفرانس استکهلم در سال ۱۹۷۲ میلادی تهیه و تدوین گردیده است.

پیش آمد تا عملکرد این سازمان به عنوان نخستین نهاد جهانی محیط زیست در مقر آن در شهر نایروبی کنیا توسط کشورها و اعضای آن مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

در نشست نایروبی، عزم دولت‌ها برای پیگیری موضوع محیط زیست و تلاش جهانی برای مقابله با بحران‌های زیست محیطی مورد تأکید شرکت کنندگان قرار گرفت و جدی بودن دولت‌ها در این زمینه بر همگان مسلم و آشکار گردید. بر همین اساس در سال ۱۹۸۷ میلادی گزارش معروف بروتلند (که به افتخار مدیر تهیه کننده آن خانم گروهارلم بروتلند، نخست وزیر وقت نروژ به نام وی مشهور شد) منتشر گردید. در این گزارش پیشنهاد برگزاری کنفرانس جهانی برای بررسی و توجه بیشتر به موضوعات زیست محیطی ارایه و زمینه برای برگزاری بزرگ‌ترین نشست سران کشورهای جهان در طول تاریخ دیپلماسی به نام "گردهمایی زمین" در سال ۱۹۹۲ میلادی و در شهر ریودوژانیرو برزیل فراهم گردید.

تصویب دستور کار ۲۱ شامل یک برنامه اقدام ۴۰ فصلی، ایجاد کمیسیون توسعه پایدار "CSD"، انتشار بیانیه ریو در بیست و هفت بند و تصویب کنوانسیون‌های تنوع گونه‌های زیستی و تغییرات آب و هوایی و نیز تصویب

ژوهانسبورگ که شهریور ماه سال جاری تحت عنوان "نشست سران توسعه پایدار" در کشور آفریقای جنوبی برگزار خواهد شد به بحث و بررسی می‌پردازد.

نگاهی کوتاه به تحولات سیاست جهانی محیط زیست از سال ۱۹۷۲ تا ۲۰۰۲ میلادی

سی سال پس از برپایی نخستین کنفرانس سازمان ملل متحد با موضوع محیط زیست در استکهلم سوئد، شهر ژوهانسبورگ در آفریقای جنوبی میزبان گردهمایی جهانی تحت عنوان "نشست سران توسعه پایدار" در شهریور ماه خواهد بود. برگزاری کنفرانس استکهلم در سال ۱۹۷۲ میلادی که تأسیس مهم‌ترین نهاد زیست محیطی جهان، یعنی برنامه محیط زیست ملل متحد را به دنبال داشت، نقطه آغاز فرایندی جهانی جهت درک هرچه بهتر نیازهای بشریت برای حفاظت از محیط زیست است. در واقع سال ۱۹۷۲ را باید نقطه آغاز برگزاری سلسله کنفرانس‌هایی با موضوع محیط زیست و به عبارت دیگر آغاز شکل‌گیری رژیم‌های متعدد بین‌المللی زیست محیطی دانست. در سال ۱۹۸۲ میلادی و بعد از گذشت ده سال از تأسیس برنامه محیط زیست ملل متحد، فرصتی

بوده و در آن درس‌های مهمی نقش بسته است. ارزیابی‌های صورت گرفته توسط کارشناسان و نهادهای مختلف زیست محیطی نشان می‌دهد پس از گذشت ده سال از نشست ریو وضعیت محیط زیست جهانی مطلوب نبوده و محیط زیست در ابعاد مختلف خود همچنان در حال نابودی است و با وجود پیشرفت‌های دلگرم‌کننده سال‌های گذشته در چارچوب رژیم‌های بین‌المللی و حقوق بین‌الملل محیط زیست ارزش این پیشرفت‌ها در عمل روز به روز کم رنگ‌تر می‌شود. در این میان نیاز به درک تازه‌ای از همکاری‌های بین‌المللی زیست محیطی به شدت احساس می‌شود که همگان امیدوارند این هدف در نشست سران کشورها در شهریورماه سال جاری تا حدود زیادی حاصل گردد.

کلیه کارشناسان محیط زیست جهانی به این موضوع اعتقاد دارند که در این نشست می‌بایست حیاتی جدید به روح معاهدات و توافقات جامعه بین‌الملل که در طول سی سال گذشته تهیه، تدوین و توسعه یافته‌اند دمیده شده و مشارکتی نیرومند از سوی دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی "NGO"ها، به بخش خصوصی و سایر گروه‌های زیست محیطی برای رسیدن به اهداف مورد نظر به وجود آید. به

بیانیه اصول جنگل از دست‌آوردهای بسیار بزرگ این نشست جهانی بود. اما به رسمیت شناخته شدن اهمیت موضوع محیط زیست و مدیریت زیست محیطی در چارچوب توسعه و تدوین حقوق بین‌الملل محیط زیست و نیز مفهوم نوینی به نام توسعه پایدار را باید مهم‌ترین دست‌آورد این نشست دانست. در ادامه تحولات مربوط به سیاست جهانی محیط زیست از سال ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۶ میلادی کمیسیون توسعه پایدار ملل متحد در چارچوب یک برنامه چندساله تمامی فصول دستور کار ۲۱ را به صورت دقیق مورد بررسی قرار داده و نتایج ارزیابی‌های خود را در این زمینه برای طرح در نشست مجمع عمومی ملل متحد در سال ۱۹۹۷ میلادی که بعداً به نشست "ریو + ۵" معروف گردید ارایه نمود.

سال ۲۰۰۲ میلادی که از سوی سازمان ملل متحد سال کوهستان و اکوتوریسم نام‌گذاری شده با دهمین سالگرد برگزاری اجلاس تاریخی زمین در ریودوژانیرو مصادف گردیده و این فرصت خوبی برای ارزیابی دوباره دست‌آوردهای ده سال گذشته و درک شیوه‌هایی است که می‌توان این دست‌آوردها را در دهه آتی شتاب بخشید. دهه گذشته شاهد یاس‌ها و موفقیت‌هایی در عرصه جهانی محیط زیست

عبارت دیگر نیازی به تجدید نظر در معاهدات و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی محیط زیست به ویژه دستور کار ۲۱ و یا تدوین دستورالعملی جدید نیست بلکه آنچه ضروری است اراده سیاسی بیشتر و تعهد قوی‌تر کلیه بازیگران عرصه محیط زیست برای اطمینان از اجرای مفاد دستور کار ۲۱ و مصوبات سال‌های گذشته می‌باشد.

رهیافت جدیدی که اخیراً مورد توجه و استقبال کارشناسان و دولت‌مردان قرار گرفته تمایل به عقد موافقت‌نامه‌های دوجانبه و یا چندجانبه محدود و همکاری‌های میان دو یا حداکثر چند کشور در زمینه موضوعات زیست محیطی به جای توجه به معاهدات بین‌المللی محیط زیست است. در حال حاضر به نظر می‌رسد این رهیافت مؤثرترین، سریع‌ترین و امیدوارکننده‌ترین روش مقابله با روند روزافزون تخریب محیط زیست در ابعاد مختلف آن باشد. به عنوان نمونه چشم‌انداز تلاش جهانی برای متوقف کردن روند نابودی جنگل‌های جهان چندان مناسب نیست و امید نمی‌رود در اجلاس ژوهانسبورگ نیز در این زمینه توافق عملی حاصل شود، اما با این حال امضای موافقت‌نامه دوجانبه میان انگلستان و اندونزی در آوریل ۲۰۰۲ میلادی در زمینه همکاری برای تقویت

قوانین مربوط به جلوگیری از چوب‌بری غیرمجاز به عنوان گامی مهم مورد استقبال سایر کشورها قرار گرفته و می‌تواند الگویی مناسب باشد.

اجلاس ژوهانسبورگ و مقدمات برگزاری آن
در پسنجاه و پنجمین نشست مجمع عمومی ملل متحد تصمیم گرفته شد تا در نشست سران کشورهای جهان در سال ۲۰۰۲ میلادی پیشرفت‌های حاصل بعد از گذشت ده سال از برگزاری کنفرانس ریو، مورد بازبینی قرار گیرد. (هرچند در اجلاس ریو + ۵ در سال ۱۹۹۷ میلادی در این زمینه تلاش‌هایی صورت گرفته بود) مجمع عمومی ملل متحد پیشنهاد میزبانی اجلاس سران راکه از سوی کشور آفریقای جنوبی ارایه شده بود را مورد پذیرش قرار داد. در این نشست همچنین تصمیم گرفته شد تا دهمین نشست کمیسیون توسعه پایدار با نام "CSD10" به عنوان کمیته آماده‌سازی برای اجلاس سران ۲۰۰۲ وارد عمل شود. بر همین اساس کمیته مذکور طی حدود یک سال گذشته در مجموع چهار نشست آماده‌سازی اجلاس سران را برگزار کرده که آخرین آن از ۲۷ ماه مه تا ۷ ژوئن در جزیره "بالی" در اندونزی برگزار شد. در این نشست وزیران و مسؤولان

زیست محیطی در چارچوب نظام ملل متحد، تلاش فراوانی به انجام رسانده تا میزان موفقیت و کارایی نشست سران کشورهای جهان در آفریقای جنوبی را به بالاترین حد خود برساند. در این میان شاید بتوان تهیه و انتشار گزارش جامع "چشم‌انداز محیط زیست جهانی ۲۰۳۰" را که توسط بیش از هزار دانشمند و کارشناس محیط زیست و با همکاری بیش از چهل سازمان و مؤسسه زیست محیطی از سراسر جهان به انجام رسیده، مهم‌ترین اقدام این سازمان در آستانه برگزاری نشست سران در ژوهانسبورگ دانست.^۳ تهیه و انتشار این ارزیابی با هدف اطلاع‌رسانی صحیح و دقیق و فراهم ساختن بستر لازم جهت اتخاذ تصمیم‌های عملی در نشست سران صورت گرفته است. در همین زمینه برنامه محیط زیست ملل متحد، الگویی برای سایر سازمان‌های فعال زیست محیطی بوده، به طوری که به عنوان مثال در طول سال گذشته میلادی کتابی تحت عنوان "وضعیت جهان در سال ۲۰۰۲" در هشت فصل توسط

محیط زیست از ۱۸۹ کشور عضو سازمان ملل متحد گردهم آمدند. علاوه بر برگزاری اجلاس بالی و نشست‌های قبل از آن در طول ماه‌های اخیر، اقدامات و تدابیر متعددی در مناطق مختلف دنیا برای مهیا شدن کشورها جهت شرکت در نشست ژوهانسبورگ به انجام رسیده که از جمله آنها می‌توان به برگزاری نشست وزیران محیط زیست اتحادیه اروپا در شهر پالمارو مالوکای اسپانیا در خرداد ماه، برگزاری کنفرانس وزرای آفریقا در مورد محیط زیست با شرکت وزیران و نمایندگان محیط زیست کلیه کشورهای آفریقای در اوگاندا در تیرماه، برگزاری ششمین گردهمایی مقامات کشورهای جهان در مورد موضوع تنوع گونه‌های زیستی در لاهه هلند به مدت دو هفته و با شرکت مقامات ۱۲۰ کشور جهان، برگزاری همایش تغییرات آب و هوا در مراکش با شرکت نمایندگان ۱۶۵ کشور دنیا و برگزاری شورای تسهیلات جهانی محیط‌زیست^۱ در واشنگتن اشاره کرد که همگی نشان از تلاش کشورها و سازمان‌های مختلف بین‌المللی زیست محیطی برای کسب آمادگی لازم برای حضور در نشست ژوهانسبورگ دارد.

در این میان برنامه محیط زیست ملل متحد به عنوان مهم‌ترین نهاد زیست محیطی و هماهنگ کننده و سازمان دهنده تلاش‌های

1. Global Environment Facility

2. Global Environment outlook 3

۳. گزارش‌های قبلی به ترتیب تحت عنوان GEO1 و GEO2 در سال‌های ۱۹۹۷ و ۱۹۹۹ توسط برنامه محیط زیست ملل متحد، تهیه و منتشر شده بود.

کنوانسیون دریاهای منطقه‌ای، تلاش در زمینه تدوین حقوق بین‌الملل محیط زیست با تهیه و تصویب برنامه‌های مونته‌ویدئو (آخرین آن در فوریه ۲۰۰۱ میلادی و تحت عنوان برنامه مونته ویدئو ۳ بوده است) و هزاران فعالیت دیگر، اقداماتی بوده که برنامه محیط زیست ملل متحد در چند سال گذشته و در چارچوب تقویت رژیم‌های بین‌المللی محیط زیست به انجام رسانیده است.

موضوعات و دستور کار نشست سران کشورهای جهان در ژوهانسبورگ

در نشست ژوهانسبورگ که با حضور هزاران نفر از جمله سران دولت‌ها، اعضای هیأت‌های دولتی، سازمان‌های غیردولتی، کارشناسان، خبرنگاران و سایر گروه‌های زیست محیطی در اواخر مرداد تا اوایل شهریور ماه برگزار خواهد شد، شرکت کنندگان با یک نگاه تقادانه، موفقیت‌ها و ناکامی‌های کنفرانس ده سال قبل ریو را مورد بررسی دقیق قرار داده و زمینه‌های ارتقاء و حفظ منابع طبیعی و در کل حفاظت هر چه بیشتر از محیط زیست و راه کارهای موجود را در دستور کار خود خواهند داشت. در این میان به نظر می‌رسد حضور

مؤسسه زیست محیطی دیده‌بان جهان و گزارش "منابع جهان ۲۰۰۲-۲۰۰۱" با مشارکت سازمان‌های بین‌المللی از جمله برنامه عمران ملل متحد، بانک جهانی و مؤسسه منابع جهان تهیه و در اختیار رهبران و تصمیم‌گیرندگان حوزه سیاست بین‌الملل محیط زیست قرار گرفته است.

تشکیل گروه مدیریت زیست محیطی "EMG"، (که اولین جلسه آن در ژانویه ۲۰۰۱ میلادی برگزار شد) و "هیأت جهانی وزرای محیط زیست"^۱ و انتشار اعلامیه مالمو توسط این هیأت در اولین نشست خود در مه ۲۰۰۰ از جمله سایر اقدامات برنامه محیط زیست ملل متحد، در این زمینه بوده است. اعلامیه مالمو به موضوع چالش‌های زیست محیطی قرن بیست و یکم و رابطه و نقش سازمان‌ها، جوامع مدنی و بخش خصوصی در زمینه حفاظت از محیط زیست جهانی می‌پردازد.

تصویب اعلامیه نایروبی در سال ۱۹۹۷ میلادی در زمینه گسترش نقش و وظایف برنامه محیط زیست ملل متحد، تهیه و تدوین کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های متعدد زیست محیطی در سالیان اخیر از جمله کنوانسیون آلاینده‌های پایدار در سال ۲۰۰۱ میلادی و پروتکل کیوتو، تهیه و تدوین

1. Global Ministerial Environment Forum

نشست مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

- چشم‌پوشی از کل یا بخشی از بدهی‌های کشورهای در حال توسعه از سوی کشورهای توسعه یافته در حوزه مسایل زیست محیطی.

- تقویت تسهیلات جهانی محیط زیست "GEF" و برنامه محیط زیست ملل متحد با هدف تأمین هر چه بهتر مالی طرح‌ها و پروژه‌های زیست محیطی در کشورهای در حال توسعه با توجه به توفیقات چشم‌گیر این دو نهاد بین‌المللی محیط زیست در طول سال‌های گذشته.

- تلاش برای فراهم ساختن زمین مشارکت‌های جدید به ویژه مشارکت بخش خصوصی، نهادهای مدنی و گروه‌های مختلف محلی و منطقه‌ای در زمینه موضوع توسعه پایدار.

- انتقال فن‌آوری مناسب زیست محیطی از سوی کشورهای توسعه یافته به کشورهای در حال توسعه.

- ایجاد زمینه‌های لازم برای تقویت ساختار سازمانی مدیریت بین‌المللی محیط زیست و توجه و تقویت نقش برنامه محیط زیست ملل متحد به لحاظ مالی و ساختاری.

(به‌رغم تأکید مجمع عمومی ملل متحد و شورای اجرایی برنامه محیط زیست ملل

نمایندگان جوامع مدنی، کارگری، کشاورزی، دانشمندان و دانشگاهیان و بازرگانان در قالب ۹ گروه تخصصی در این نشست یکی از ویژگی‌های ممتاز و متمایز کننده آن از کنفرانس ریو باشد. اهم موضوعاتی را که انتظار می‌رود در این نشست مطرح شود می‌توان به شکل زیر جمع‌بندی نمود:

- تعهد سیاسی کلیه کشورها به اجرای دقیق مفاد دستور کار ۲۱ و سایر ترتیبات و موازین حقوقی زیست محیطی جهانی و منطقه‌ای

- تعهد عملی و نه کلامی کشورهای توسعه یافته در مورد کمک به کشورهای در حال توسعه برای رسیدن به اهداف مورد نظر در دستور کار ۲۱، کنوانسیون‌ها و سایر موافقت‌نامه‌های جهانی زیست محیطی

- بحث و بررسی در زمینه تعیین الگوی صحیح مصرف با در نظر گرفتن واقعیت‌ها و به دور از هر نوع نگرش محدود و لحاظ منافع گروهی خاص

به عنوان مثال تأکید کشورهای در حال توسعه برای جایگزینی سوخت‌های تجدیدپذیر به جای سوخت‌های فسیلی و اصرار بر تعیین مهلت زمانی برای کشورها جهت اجرای آن نمونه‌ای از اختلاف میان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در این زمینه است که در این

اساسی و حیاتی است.

معضلات و موانع همکاری‌های بین‌المللی محیط زیست در نشست ژوهانسبورگ

به‌رغم تلاش‌های صورت گرفته توسط دولت‌ها، سازمان‌های مختلف بین‌المللی و منطقه‌ای و نیز نهادهای زیست محیطی در زمینه فراهم نمودن شرایط و بسترسازی لازم برای تصمیم‌گیری‌های مؤثر سران کشورها در نشست ژوهانسبورگ، مشکلات و موانعی بر سر راه موفقیت این نشست وجود دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- عدم اجرای تعهدات کشورهای توسعه یافته در مورد ارایه کمک‌های مالی. کشورهای توسعه یافته تا به امروز به تعهدات خود در اجلاس ریو مبنی بر اختصاص ۰/۷ درصد از تولید ناخالص ملی خود برای کمک به بهبود وضعیت محیط زیست در کشورهای در

متحد و اختصاص بخش عمده‌ای از اعلامیه ناپروبی و اعلامیه مالو به این موضوع، متأسفانه تاکنون اقدامات عملی قابل ملاحظه‌ای در این زمینه انجام نشده است. آمار و ارقام نشان می‌دهد در حال حاضر تنها بین ۷۰ تا ۸۰ کشور جهان به صندوق محیط زیست برنامه محیط زیست ملل متحد، کمک می‌کنند که این میزان با توجه به گستردگی موضوعات زیست محیطی و تخریب بیش از حد محیط زیست چندان قابل توجه نیست).

- تلاش برای کاهش میزان فقر به نصف میزان فعلی تا سال ۲۰۱۵ و حمایت عملی از آن.
- کاهش فقر در میان کشورهای در حال توسعه در اجرای برنامه توسعه پایدار نقش بسیار مهم داشته و انتظار می‌رود کشورهای توسعه یافته در این زمینه به یاری کشورهای در حال توسعه بشتابند.

- نهایی کردن ترتیبات مربوط به اجرای "ساز و کار توسعه پاک"^۱ و تأمین منابع لازم جهت اجرای مفاد پروتکل کیوتو^۲ و رسیدن به اهداف کنوانسیون تغییرات آب و هوایی به ویژه برای کشورهای آفریقایی.

- تأمین منابع لازم برای ایسجاد مفاد کنوانسیون بیابان زدایی (مصوب سال ۱۹۹۴ میلادی) که به ویژه برای قاره آفریقا یک موضوع

1. Clean Development Mechanism

۲. پروتکل کیوتو در سال ۱۹۹۷ میلادی در شهر کیوتو ژاپن به امضای اعضاء رسید. هدف این پروتکل کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای آلاینده است که سبب گرم شدن زمین و بالا رفتن دمای هوا می‌گردند. این پروتکل از کشورهای صنعتی می‌خواهد انتشار گازهای گلخانه‌ای خود را تا سال ۲۰۰۸ الی ۲۰۱۲ میلادی به طور میانگین به میزان ۵ درصد کاهش دهند.

و بخش عمده‌ای از وقت جلسات برگزاری را به خود اختصاص دهد. کما این که در اجلاس اخیر بالی نیز همین روند بین کشورهای در حال توسعه و گروه ۷۷ به رهبری ونزوئلا از یک سو و کشورهای توسعه یافته از سوی دیگر وجود داشت و باعث شد تا اجلاس بدون دست‌یابی به توافق در مورد مسایل اساسی به کار خود پایان دهد و همین امر موفقیت نشست سران در ژوهانسبورگ را نیز با تردیدهایی مواجه کرده است.

- کارشکنی برخی کشورها در مورد کنوانسیون‌ها و موافقت‌نامه‌های زیست محیطی بارزترین نمونه این نوع کارشکنی‌ها، مخالفت آمریکا با پیمان زیست محیطی کیوتو به بهانه آسیب رسانی به اقتصاد این کشور می‌باشد. آمریکا که بیشترین میزان گازهای آلاینده جهان را تولید می‌کند، سال گذشته و بعد از روی کار آمدن دولت بوش از این پیمان دوری جست و همین امر اعتراضات زیادی را در سطح جهان برانگیخت که همچنان ادامه دارد. در همین زمینه آمریکا در طول پنج سال اخیر کاملاً برخلاف مفاد پروتکل کیوتو عمل کرده و انتشار گازهای گلخانه‌ای را ۸ درصد افزایش داده است. دولت بوش همچنین اعلام کرده که انتشار این گازها را تا سال ۲۰۱۰ میلادی حتی تا ۳۰ درصد

حال توسعه عمل نکرده‌اند. در این بین تنها کشور دانمارک بوده که به تعهد خود عمل کرده و بقیه کشورها تنها ۲/۰ درصد را به این امر اختصاص داده‌اند که این مسأله مورد انتقاد شدید کشورهای در حال توسعه قرار داشته و در نشست ژوهانسبورگ نیز یکی از اختلافات و موانع عمده تصمیم‌گیری‌های مؤثر و مشارکت کامل کشورها خواهد بود.

- وجود نگرش‌های متفاوت به موضوع محیط زیست میان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه و اخیراً آمریکا و دیگر کشورهای صنعتی

کشورهای در حال توسعه در کلیه نشست‌های بین‌المللی برگزار شده در مورد موضوع محیط زیست، همواره از کشورهای صنعتی انتقاد کرده و معتقدند آنان در روند تخریب محیط زیست، نقش زیادی دارند و می‌بایست هزینه آن را پرداخت کنند. در مقابل کشورهای توسعه یافته، کشورهای در حال توسعه را به عدم رعایت مفاد کنوانسیون‌های زیست محیطی و استانداردهای وضع شده برای حفاظت از محیط زیست در زمینه‌های مختلف متهم می‌کنند.

پیش‌بینی می‌شود این اختلاف نظر در نشست ژوهانسبورگ نیز محور بیشتر مذاکرات

افزایش خواهد داد که این موضوع با مخالفت شدید دولت‌ها، سازمان‌ها به ویژه اتحادیه اروپا و گروه‌های زیست محیطی مواجه گردیده است. انتقاد وزیران محیط زیست کشورهای در حال توسعه و کشورهای اروپایی از امریکا و نیز کانادا به دلیل عدم الحاق این دو کشور به پروتکل کیوتو در اجلاس اخیر بالی نمونه‌ای دیگر از این نوع عدم همکاری و کارشکنی‌ها توسط برخی کشورها است.

سیاسی نمودن موضوع محیط زیست

باتوجه به این که بسیاری از آلودگی‌های محیط زیست جنبه فراملی داشته و آثار زیان‌بار ناشی از آن فراتر از قلمرو یک کشور می‌باشد، دولت‌ها تاکنون به دور از اغراض سیاسی ناگزیر به اقدام در سطح بین‌المللی بوده‌اند و این از ویژگی‌های منحصر به فرد و ممتاز همکاری‌های بین‌المللی محیط زیست در طول سال‌های اخیر است. اما متأسفانه در طول ماه‌های گذشته شاهد شکل‌گیری رهیافت نوینی در این زمینه هستیم که می‌تواند این نوع همکاری‌ها را به شدت تحت تأثیر قرار دهد و آن تلاش برخی از کشورها به ویژه امریکا برای سیاسی کردن موضوعات مربوط به همکاری‌های بین‌المللی زیست محیطی است. امریکا که بعد از حادثه

۱۱ سپتامبر مبارزه با تروریسم را سرلوحه سیاست‌های خود قرار داده و از جو بین‌المللی به وجود آمده بعد از این حادثه جهت پیشبرد این سیاست بهره‌برداری می‌نماید، اخیراً موضوع محیط زیست را نیز با این مسأله مرتبط کرده و روند خطرناکی را در پیش گرفته که می‌تواند مخرب همکاری‌های بین‌المللی محیط زیست باشد. به عنوان نمونه اخیراً در اجلاس بالی در اندونزی، این کشور با طرح بحث "حاکمیت مطلوب" در میان کشورهای جهان سعی در سیاسی کردن موضوع ارایه کمک‌های مالی و فنی زیست محیطی از سوی کشورهای توسعه یافته به کشورهای در حال توسعه داشت. امریکا با اعلام آمادگی کامل خود برای ارایه کمک‌های مالی و انتقال فن‌آوری‌های نوین زیست محیطی به کشورهای در حال توسعه شرط آن را وجود "حکومت مطلوب" در کشورهای یاد شده عنوان کرد و این موضوعی است که کشورهای در حال توسعه می‌بایست به شدت با آن برخورد کرده و مانع از شکل‌گیری و گسترش چنین رهیافتی در حوزه همکاری‌های بین‌المللی زیست محیطی گردند.

علاوه بر دلایل فوق به نظر می‌رسد عدم موفقیت نشست آماده‌سازی بالی و جلسات قبل از آن در زمینه موضوعات اساسی و مهم، چالش و رویارویی کشورهای توسعه یافته و

کشورهای در حال توسعه به موضوع محیط زیست بسیار بیشتر شده و در این زمینه پیشرفت‌های قابل ملاحظه‌ای صورت گرفته است. به عنوان نمونه غنا به عنوان یک کشور در حال توسعه کلیه کنوانسیون‌های زیست محیطی را به تصویب رسانده و به لحاظ سازمانی و اداری ترتیباتی را اتخاذ کرده تا در تهیه و تدوین کلیه پروژه‌ها و طرح‌های این کشور که در قالب طرح توسعه ملی انجام می‌شود جنبه‌های زیست محیطی مورد توجه قرار گیرد. کلیه سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در این کشور نیز قبل از انجام می‌بایست ارزیابی آثار زیست محیطی را به همراه داشته باشد.

در حالی که دولت‌ها برای اجلاس ژوهانسبورگ مهیا می‌شوند و فعالیت‌های ده ساله گذشته خود را مرور می‌کنند، این پرسش مطرح می‌شود که جمهوری اسلامی ایران در این زمینه چه اقداماتی را به عمل آورده و چه دست‌آوردهایی را داشته است؟ بدون شک توجه به موضوع محیط زیست در سالیان اخیر در ایران به شدت افزایش یافته و شاهد فعالیت سازمان‌های مختلف دولتی و غیردولتی در این زمینه هستیم. در همین راستا موفقیت‌های شایان توجهی نیز به دست آمده که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. همکاری با دفتر برنامه عمران ملل متحد

در حال توسعه را در نشست ژوهانسبورگ شدیدتر و بیشتر نماید. همچنین عمیق‌تر شدن اختلاف میان آمریکا و کشورهای توسعه یافته از جمله اتحادیه اروپا ممکن است بر پیچیده‌تر شدن اوضاع بیفزاید.

جمهوری اسلامی ایران و نشست ژوهانسبورگ

در اجلاس ریو به کشورهای در حال توسعه قول داده شد تا در اجرای بندهای مربوط به دستور کار ۲۱ به آنها کمک شود. فراهم ساختن منابع مالی لازم و جدید برای اجرای طرح‌های مربوط به حفاظت از محیط زیست و انتقال فن‌آوری‌های زیست محیطی از جمله امکانات و راه‌کارهای تصویب شده در اجلاس ریو بود. اگرچه این وعده‌ها به طور کامل تحقق نیافته و این موضوع مورد انتقاد کارشناسان قرار دارد ولی کمک‌های ارائه شده به کشورها قابل توجه و چشم‌گیر است. در همین زمینه به عنوان نمونه تسهیلات جهانی محیط زیست در طول ده سال گذشته بیش از ۴ میلیارد دلار در زمینه اعطای تسهیلات و حدود ۹ میلیارد دلار در زمینه بسیج امکانات مالی در مورد بیش از هزار پروژه و طرح زیست محیطی در ۱۶۲ کشور هزینه کرده است.

از سوی دیگر شاهد آن هستیم که توجه

در جهت بهره‌برداری از اعتبارات تسهیلات جهانی محیط زیست برای اجرای پروژه‌های مختلف زیست محیطی در طول پنج سال گذشته

۲. آغاز به کار برنامه کمک‌های کوچک تسهیلات جهانی محیط زیست در ایران از سال ۱۳۸۰ و اجرای ۱۳ طرح زیست محیطی در طول مدت یک سال گذشته

۳. حضور فعال سازمان‌های غیردولتی ایرانی "NGO" در چارچوب گروه غرب آسیا در شورای GEF (که این موضوع اخیراً در نشست این شورا در واشنگتن مورد توجه اعضای این نهاد زیست محیطی قرار گرفت. در اجلاس ژوهانسبورگ نیز علاوه بر بخش دولتی، ۱۰ نماینده از تشکل‌های زیست محیطی غیردولتی کشورمان حضور خواهند داشت.)

۴. عضویت در موافقت‌نامه‌های مختلف زیست محیطی از جمله کنوانسیون تنوع گونه‌های زیستی و تجارت گونه‌های در حال انقراض و مشارکت در چهار پروژه بین‌المللی و چندین پروژه ملی در زمینه حفظ تنوع گونه‌های زیستی

۵. اجرای طرح‌های مختلف علمی و اجرایی از جمله تهیه و تدوین برنامه اقدام ملی برای حفظ تنوع گونه‌های زیستی که باهدف

توانمندسازی جمهوری اسلامی ایران برای پاسخ‌گویی به تعهدات خود در قبال کنوانسیون تنوع گونه‌های زیستی در حال تکمیل شدن است.

۶. تهیه پیش‌نویس کنوانسیون زیست محیطی دریای خزر با همکاری ۵ کشور ساحلی دریای خزر که مراحل نهایی خود را طی می‌کند. فعالیت برای تهیه و تدوین این کنوانسیون از سال ۱۳۷۷ شمسی آغاز شده و دبیرخانه آن تاکنون در باکو در آذربایجان بوده است. (البته قرار است این دبیرخانه از پاییز امسال به تهران منتقل شود) در چارچوب این کنوانسیون، مطالعاتی در مورد آلاینده‌ها، مناطق ساحلی، تنوع گونه‌های زیستی و آبزیان دریای خزر صورت گرفته که منابع مالی لازم برای اجرای این مطالعات توسط سازمان‌های مختلف بین‌المللی زیست محیطی و نهادهای وابسته به ملل متحد تأمین شده است.

۷. تشکیل کمیته راهبردی ملی مرکب از اعضای سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی، دانشگاهیان و نهادهای غیردولتی برای انجام هماهنگی‌های لازم با سازمان ملل متحد

اما در آستانه برگزاری نشست سران کشورهای جهان در ژوهانسبورگ، پرداختن به سوالات زیر و پاسخ به آنها می‌تواند در ارزیابی

رسیدن به اهداف زیست محیطی مورد نظر کنوانسیون‌ها فراهم می‌کند، شرایط را برای دریافت کمک‌های مالی و فنی از سازمان‌های مربوطه فراهم می‌سازد. به عبارت دیگر تصویب این کنوانسیون‌ها اولین گام برای بهره‌برداری از منابع مالی در نظر گرفته شده برای کشورهای عضو است).

- سازمان‌ها و متولیان سیاست‌های زیست محیطی کشور از جمله سازمان محیط زیست و وزارت امور خارجه و نیز نهادهای مدنی و گروه‌های زیست محیطی تا چه میزان از هماهنگی در مراحل مختلف همکاری‌های بین‌المللی زیست محیطی برخوردار بوده و چه اقداماتی را به عمل آورده‌اند؟

امید است کارشناسان و نهادهای مسؤول با پاسخ به این سؤالات و تلاش برای بهبود کمی و کیفی اقدامات خود در این زمینه، گام‌های عملی و جدی برداشته و در مورد حفاظت از محیط زیست که بخش مهمی از منافع ملی کشورمان را تشکیل می‌دهد موفق و سربلند باشد.

کیومرث جاویدنیا

اداره آموزش وزارت امور خارجه

از میزان آمادگی و موفقیت جمهوری اسلامی ایران در حوزه مسائل محیط زیست جهانی ما را یاری کند.

- جایگاه ایران در مجامع بین‌المللی زیست محیطی و نحوه حضور کارشناسان در این سازمان‌ها چگونه ارزیابی می‌شود؟

- میزان مبادلات علمی و فنی با نهادهای جهانی محیط زیست و استفاده از اعتبارات نهادهای مالی مانند GEF و UNEP توسط جمهوری اسلامی ایران تا چه اندازه می‌باشد؟

- از سال ۱۹۹۲ میلادی و بعد از شرکت جمهوری اسلامی ایران در نشست ریو (که متأسفانه هیأت ایرانی در سطح معاون رئیس جمهوری در آن حضور یافت) تاکنون چه اقداماتی انجام شده و کامل گردیده است؟

- در راستای رسیدن به اهداف دستور کار ۲۱ در ایران، چه برنامه‌هایی تاکنون تدوین و اجرا شده است؟

- آیا ایران به تعهد خود برای تدوین راهبرد ملی توسعه پایدار تا سال ۲۰۰۲ عمل نموده است؟

- آیا کلیه کنوانسیون‌های زیست محیطی در کشورمان به تصویب رسیده‌اند؟ (تصویب این کنوانسیون‌ها علاوه بر این که زمینه را برای

منابع

- Annual Report of UNEP 2001.
- Frank Biermann, The case for a world Environment Organization, *Environment Magazine*, Vol. 42, No. 9, November 2000.
- *Earth Summit + 5: Programme for the future implementation of Agenda 21*, New York, UN publications, 1997.
- Global Environment Facility, The Difference GEF Makes, *Annual Report*, Vol. 1, GEF, Secretariat, 2001.
- Michael Kilian, *UNEP: United Nations, Law, Policies and Practice*, London, Martins Nijhoff Publisher, 1997.
- Marian Miller, *The Third world in Global Environmental Policies*, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1995.
- *Our planet magazine* (2001-2002)
- Overview of UNEP Activities, *UNEP Annual Report*, 2000.
- *Report of the UN Conference on Environment and Development*, UN Publisher, Sales No. E.93.1.8 Vol. 1, annex I.
- Shafgat Kakakhel, *The Role of International Organizations in the Development of Environment law: A Case of UNEP*, New Dehli, October 2001.
- UNEP Press Releases
- The world Bank, *Global Development Finance 2001: Country and Summary Data*, World Bank, 2001.

منابع فارسی:

- روزنامه همشهری ۲۲ خرداد و ۲۸ اردیبهشت ۱۳۸۱.
- روزنامه اطلاعات ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۸۱.

سایت‌های اینترنتی:

www.UNEP.org
www.ourplanet.com
www.BBc.Co.Uk.
www.isnagency.com
www.greenpen.com